

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЖУРНАЛІСТИКИ

Шевчук З.В.,
старший викладач
Інституту журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат філологічних наук
Ел. пошта: z.shevchuk@kubg.edu.ua

Zoia Shevchuk,
Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer,
Institute of Journalism
of Borys Grinchenko Kyiv University
Email: z.shevchuk@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0002-1096-4247

УДК 070:82-92

DOI: 10.28925/2524-2644.2020.1.4

ДО ПИТАННЯ МЕДІАМАНІПУЛЯЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: КОНТЕКСТ І ОГЛЯД ВИДАННЯ «НАЦІЯ ОВОЧІВ? ЯК ІНФОРМАЦІЯ ЗМІНЮЄ МИСЛЕННЯ І ПОВЕДІНКУ УКРАЇНЦІВ» ОКСАНИ МОРОЗ

ON THE ISSUE OF MEDIA MANIPULATION IN THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE: CONTEXT AND REVIEW OF THE BOOK “THE NATION OF VEGETABLES? HOW INFORMATION CHANGES THE THINKING AND BEHAVIOR OF UKRAINIANS” BY OKSANA MOROZ

У цій статті розглянуто проблематику медіаманіпуляцій в українському інформаційному середовищі на прикладі присвяченої цьому питанню книги Оксани Мороз «Нація овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців». Оксана Мороз першою в Україні структуровано збирила і розкрила технології та практики, за допомогою яких створюються медіавіруси і здійснюється маніпуляція масовою свідомістю громадян через медіа. Це українське видання вписано в загальносвітовий контекст цієї проблематики з акцентом на таких явищах, як інформаційний вибух, синдром інформаційної втоми, накопичення даних, інформаційна вразливість сучасної людини, штучний інтелект та інтеграція людини і створених нею технологій.

Проаналізовано конструктивний внесок авторки в дослідження цього питання та вирішення проблеми маніпулювання масовою свідомістю в українському суспільстві. Авторка навела багато інсайдерської інформації, напрацьованої за роки роботи за лаштунками медіа, її праця містить описи реальних механізмів і схем, за якими, в залежності від бюджету, задач та інструментів, і створюються «інформаційні віруси» або здійснюються масштабні медіаманіпуляції у власне українському інформаційному полі.

Зазначено основні чинники формування інформаційної гігієни та їхню ймовірну результативність в українському середовищі. Розуміння широким загалом тих інструментів, що використовуються задля маніпулювання масами за посередництвом різноманітних медіа, а також уміння відстежити інструментальний слід є реальним виходом із ситуації, що склалася в українському медіапросторі. Ця публікація є спробою почати обговорення та привернути увагу до нагальної проблеми, що вимагає системного вирішення на рівні регуляторів медіаринку в Україні та активних дій з введення інформаційної гігієни в загальноукраїнському масштабі та спільних для всіх правил гри.

Ключові слова: медіа, маніпуляція, медіаманіпуляція, інформаційна втома, інформаційний вірус, інформаційне поле.

This article examines the issue of media manipulation in the Ukrainian information environment on the example of the book dedicated to this issue by Oksana Moroz “The Nation of Vegetables? How Information Changes the Thinking and Behavior of Ukrainians”. Oksana Moroz was the first in Ukraine to systematically collect and disclose technologies and practices that are used to create media viruses and manipulate the mass consciousness of citizens through the media. The Ukrainian edition is placed in the global context of this issue with an emphasis on such phenomena as information

explosion, information fatigue syndrome, data accumulation, information vulnerability of modern humans, artificial intelligence, and integration of individuals and the technologies created by humans.

The constructive contribution of the author to the study of this issue and the solution of the problem of manipulation of mass consciousness in Ukrainian society are analyzed. The author gives a lot of insider information gained over the years of working behind the scenes of the media, her book is filled with descriptions of real mechanisms and schemes, which, depending on the available budget, tasks, and tools, create the "information viruses" or large-scale media manipulation in the Ukrainian information area.

The main factors of information hygiene formation and their probable effectiveness in the Ukrainian environment are indicated. If people will understand the tools used to manipulate the masses through various media and will be able to track this instrumental footprint, there will be a real way to sort out the situation in the Ukrainian media space. This publication is an attempt to start a discussion and draw attention to an urgent problem that requires a systematic solution at the level of media market regulators in Ukraine and active actions to introduce information hygiene on a national scale.

Key words: media, manipulation, media manipulation, information fatigue, information virus, information field.

Вступ. Темі медіаманіпуляцій присвячена значна кількість як наукових досліджень, так і різножанрових публікацій у медіа. Натомість безсумнівно бракує видань на перетині обох середовищ, які із застосуванням прийомів та інструментів наукового сторітелінгу заповнили б цю лакуну та потрапили до масового читача, який і є жертвою медіаманіпуляцій. Видання, якому присвячено цю статтю, стало однією з перших спроб відповісти на запит суспільства і розкрити механізми, що вже тривалий час активно використовуються на українському медіаринку, а також продовжують стрімко вдосконалюватися разом із розвитком інформаційних технологій.

Головною передумовою для можливості масових маніпуляцій за допомогою медіа став інформаційний вибух, або надшвидке зростання обсягу даних у світі. Інформаційне перевантаження та труднощі у процесі управління інформацією призвели до того, що сучасна людина потребує допомоги технологій не для пошуку прихованої інформації, а насамперед для виокремлення корисної, релевантної інформації (сигналу) з великих обсягів інформації, що перебувають у відкритому доступі (шуму). Це явище є новим для людства, адже протягом усієї своєї історії воно страждало насамперед від браку інформації, натомість сьогодні, протягом життя одного покоління, швидко перетнуло межу та увійшло в добу, коли інформації забагато. Це змушує кожного з нас мало не щодня не стільки шукати інформацію, скільки виокремлювати її, систематизувати, фільтрувати та обмежувати.

Темпи зростання кількості інформації у світі настільки стрімкі, що, на думку дослідника Михайла Епштейна, це призводить до того, що людина у своєму розвитку починає відставати від людства. Вона страждає від надміру інформації, яку не здатна спожити і засвоїти,

і потрапляє у новітню категорію «бідних» — тих, що не «не здатні увібрати те, що є загальноновизнаним капіталом людства: знання, ідеї, інформацію» (Епштейн, 2017). Це твердження стосується не лише масової інформації, але й наукової. Зокрема, Мирослав Попович (2016, с. 81) стверджував: «Можемо сказати, що все людське пізнання, увесь когнітивний вимір людської діяльності має дві сторони: аналітичну і синтетичну, дискретну і неперервну. Якщо з аналітичного погляду, з погляду доказовості, критерії прийнятності в когнітивному вимірі універсальні, то з синтетичного погляду, з точки зору розуміння, сукупність людських знань розпадається на окремі поля, зв'язки між якими подекуди неясні й сумнівні. Важка інтелектуальна праця із синтезу й осмислення всіх досягнень людського розуму, уже прийнятих як доведені теоретично або на підставі фактів, дедалі більше відстає від експансії науки».

Допомогти в цьому випадку може реалізація ідеї, яка вже стала загальним місцем футурологічних досліджень, про злиття людини і штучного інтелекту: «Замість того, аби просто чекати, коли роботи перевершать нас за інтелектом і можливостями, нам варто спробувати вдосконалити себе і стати супрелюдьми» (Кайку, 2013, с. 129). Про аналогічні перспективи пише у своїх книгах і Ю.Н. Харарі. А Михайло Епштейн у праці «Знак пробілу. Про майбутнє гуманітарних наук» передбачає зростання актуальності такої науки, як гуманологія, що «вивчає людину як частину техносфери, яка створюється людьми, але поступово підкорює і розчиняє їх у собі», її предмет — «людство, що виростає в техніку, яку саме й створює». «Гуманологія вивчає те, що лишається людського в людині після того, як мисляча машина привласнить її розумні функції, і те, що відбувається з машиною в міру її олюднення і збільшення розумності» (Епштейн, 2004, с. 610–611). Перспективи

доволі однозначні, але поки що людині доводиться покладатися на власні можливості і здібності до аналізу інформації, достатньо часто закорінені в аналоговій добі.

Оксана Мороз першою в Україні структуровано збирила і розкрила технології та практики, за допомогою яких створюються медіавіруси і здійснюється маніпуляція масовою свідомістю громадян через медіа. Натомість у міжнародному середовищі такі роботи вже давно вийшли в популярний сегмент бізнес-літератури та літератури нон-фікшн. Зокрема, варто згадати книгу американського маркетолога, а тепер автора бізнес-літератури Раяна Голідея «Вірте мені, я брешу! Одкровення маніпулятора», що вийшла друком в США 2012 р. і відразу потрапила до списку бестселерів «Wall Street Journal», хоча й залишила питання, наскільки правдивим у ній був автор. Як зрештою і книга Оксани Мороз, після якої залишається багато запитань, зокрема, про те, чи вільна сама вона від маніпулятивних тверджень. Адже якщо Раян Голідей, наслідуючи одного зі своїх натхненників — Ептона Сінклера, який випустив 1920 р. працю «Продажна преса: дослідження американської журналістики», — намагається розкрити маніпулятивні механізми, спираючись на розуміння економічних стимулів, що працюють у медіа, а тому можуть бути глибоко проаналізовані, Оксана Мороз цього не робить, тож її висновки часом лишаються голослівні. І хоча книга складена як набір класифікацій, списків, переліків і складних планів, вона залишається дещо розмитотою.

Сучасна людина не встигає адаптуватися до розвитку інформаційних технологій, які на кожному витку свого розвитку змушують думати її по-новому (*Мир в 2050 году*, 2013, с. 322). Цією думкою можна коротко підсумувати першу частину книги, в якій Оксана Мороз аналізує процес втрати українцями «інформаційного імунітету», тобто здатності орієнтуватися в інформаційному просторі й адекватно оцінювати інформацію, що в ньому поширюється, зокрема через медіа. На її думку, українці мали такий імунітет за доби СРСР, але потім поступово його втратили і дійшли до стану «нації овочів». Погодитися з цим, а також із багатьма іншими твердженнями авторки складно насамперед через нечітку термінологічну базу, що лежить в основі її праці і якою вона активно послуговується. Зокрема, частина термінів створена нею самостійно і недостатньо обґрунтована («інформаційний імунітет»), частина вживається у специфічно авторському розумінні, яке доводиться уточнювати для себе

протягом ознайомлення з її роботою («інформаційний вірус», який дублює термін «медіа-вірус» і логіку його обґрунтування аж до паралелі зі звичайними вірусами, розроблені американським дослідником Д. Рашкоффом). Натомість деякі терміни, що мали б міститися в її роботі задля адекватної оцінки інформаційного середовища та дій у ньому, не вживаються послідовно. Так, авторка, надмірно використовуючи термін «інформаційний вірус», не розрізняє явищ інформування та маніпулювання інформацією, поширення фейків і дезінформації, через що в категорію «інформаційних вірусів» потрапляє мало не все наповнення інформаційного поля.

Про нечіткість термінологічної бази свідчать:

- місцями некоректні написання нових термінів (наприклад, «підкаст» замість «подкаст», оскільки термін “podcast” є поєднанням назви портативного програвача музики iPod та слова “broadcast”);

- поспішні та некоректні узагальнення й твердження (наприклад, називання лідерів громадської думки «інститутом» (Мороз, 2020, с. 77); твердження про те, що правила інформаційної гігієни напрацьовуються поколіннями і «пишуться кров’ю» (Мороз, 2020, с. 95));

- надмірні спрощення (наприклад, вирішення травми поколінь психоаналізом для всіх або зведення економічної кризи і війни — до «прогресуючої депресії», загальні місця з теорії мистецтва війни та ін.);

- суперечності, що виникають через брак обґрунтувань (твердження про критичне мислення, отримане в радянській системі освіти, і водночас повну відсутність «інформаційного імунітету» у старшого покоління українців).

Саме по-епштейнівськи «бідних» людей, які не здатні оцінити інформаційне поле і тому стають жертвами медіаманіпуляцій, і називає Оксана Мороз «овочами». Вона вказує на стрімку втрату орієнтирів в інформаційному просторі, що змушує українців здійснювати вибір не самостійно, а під впливом тих, хто лишається за лаштунками медіапроцесів. Водночас авторка наголошує, що причиною втрати цих орієнтирів є не лише надмір інформації, але й навмисне втручання в медіаполе зацікавлених осіб із наміром ввести в оману, підштовхнути до певного рішення, інтерпретації тієї чи іншої актуальної проблеми українського суспільства або його публічних представників. Незважаючи на просвітницькі наміри, текст Оксани Мороз є також надмірно емоційним та спрощеним, багато тверджень — надто

узагальнені та обтічні. За її власною класифікацією, за цими ознаками вона потрапляє до категорії «медіаклерів» — підтипу «результатоголиків» — категорій творців інформаційних вірусів. Проілюструвати це твердження можна такими її висловлюваннями: «...у ці роки остаточно загинула система освіти» (Мороз, 2020, с. 74), «...у ці роки повністю розвалилися і дискредитувала себе правоохоронна система» (Мороз, 2020, с. 75), «...старі джерела інформації починали дедалі більше впроваджувати західні фішки» (Мороз, 2020, с. 79); після 2014 р. «немає системи освіти», «немає системи медицини» та ін. При цьому, незважаючи на те, що в українському освітньому просторі наявна література на тему маніпуляції масовою свідомістю як підручникова, так і наукова (праці М. Присяжнюка, Г. Почепцова, С. Зелінського, Д. Рашкоффа та ін.), Оксана Мороз посиляється здебільшого на матеріали з медіа, хоча з першої сторінки своєї книги до останньої більшість інформації в медіа називає маніпулятивною. Їй властиві посилання — «ремарки» або «приклади» — типу «За матеріалами TheBabel / ВестиМедицина / Internews / texty.org.ua» тощо. Натомість автори посібника «Сугестивні технології маніпулятивного впливу» стверджують, аналізуючи один з медіаконфліктів: «Примітивізація дійсності заохочувалася й ініціювалася слоганами, помітними заголовками повідомлень у новинах. Ця маніпулятивна тактика призводить до збідніння мислення аудиторії» (*Сугестивні технології маніпулятивного впливу*, 2011, с. 182).

Варто зазначити, що професійний досвід дає змогу Оксані Мороз впевнено говорити про рольові моделі, вартість маніпуляцій в медіа, формати та інструменти. Водночас як людина, що побудувала кар'єру саме в середовищі «вірусмейкерів», вона дуже обережно розкриває відому їй інформацію, через що видання, яке могло б суттєво змінити українське інформаційне середовище, містить занадто мало конкретних прикладів та детально проаналізованих кейсів, окрім тих, що вже були обговорені в медіа (накручування лайків, репостів, коментарів у соціальних мережах провідних політиків та ін.). Наслідком такого підходу може бути те, що ті гравці українського медіаринку, які розуміють роботу цього середовища зсередини, беруть участь у формуванні інформаційного поля або й у маніпуляціях, не змінюють своїх робочих алгоритмів, а масовий український читач так і не зрозуміє до кінця, хто і як його обманює і яка інформація з тієї, що масово поширюється в Україні через медіа, є маніпулятивною.

Попри всі недоліки, яких у книги достатньо, її ключовою і найбільш вагомою перевагою є те, що авторка порушила складне питання безпеки сучасного українського інформаційного простору, а також навела багато інсайдерської інформації, напрацьованої за роки роботи за лаштунками медіа. На відміну від багатьох інших публікацій на цю тему її праця містить не теоретичну інформацію від учених, що давно розробляють цю тематику, а описи реальних механізмів і схем, за якими залежно від бюджету, задач та інструментів і створюються «інформаційні віруси» або здійснюються масштабні медіаманіпуляції у власне українському інформаційному полі. Адже рівень їх поширення досяг таких масштабів, що вимагає негайного втручання та нового, якісного осмислення, зокрема на теоретичному рівні, але обов'язково з урахуванням тих реальних кейсів, що мають місце в українському медіасередовищі. Іншими словами, книгу «Нація овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців» можна вважати своєрідним заклик до професійного середовища про об'єднання, ефективну діяльність інститутів контролю за медіа, аби захистити суспільство від маніпуляцій, тому що, незважаючи на діяльність Інституту масової інформації, ГО «Детектор медіа» та багатьох освітніх ініціатив, рівень обізнаності суспільства з інформаційними загрозами досі вкрай низький. Правила інформаційної гігієни, які пропонує авторка книги, а саме: «сумніватися», «не погіршувати ситуацію», «фільтрувати оточення», «формувати stop list джерел», «фільтрувати контент», «створювати своє ЗМІ», — не для всіх українців будуть можливі, далеко не всі про них дізнаються, а «люди-овочі» навіть не усвідомлять проблеми, упевнена авторка.

Не усвідомлять і через інформаційну втому, яка охоплює значну частину сучасного суспільства не лише в Україні. Як зазначає О. Твердохліб (2018, с. 39), «уперше термін “синдром інформаційної втоми” для позначення складної проблеми сучасності запропонував провідний британський фахівець з питань психології стресу Девід Льюїс, який на основі бенчмаркінгового дослідження, проведеного британським агентством новин “Рейтер” у 1996 р., довів, що надлишок інформації значною мірою знижує рівень ділової активності і здатен спричинити психічні розлади». І ситуація, звісно, відтоді тільки ускладнювалася. Однією з реакцій на інформаційну втому є обмеження інформаційного потоку, коли реципієнт навмисне обмежує кількість вхідної інформації і в такий

спосіб дає собі більше часу на аналіз. Адекватність цього методу підтверджує і філософ Насіб Н. Талеб (2014, с. 196) у масштабній праці «Антикрихкість», у якій він детально розглядає однойменну властивість, притаманну системам, які виживають всупереч складним викликам в умовах невизначеності: «Ми, люди, дуже погано фільтруємо інформацію, особливо короткотривалу, і прокрастинація — це метод, що дозволяє нам її фільтрувати більш ефективно і протистояти наслідкам інформаційних атак». Талеб, дуже критично налаштований до середовища медіа та надмірної інформації в цілому, переконаний, що інформаційний шум змушує людину надмірно втручатися в роботу систем, які можуть досягти рівноваги і без її втручання, натомість воно призводить до збільшення хаосу та невизначеності, які ще більше ускладнюють функціонування всього середовища, що, власне, й відбувається у світі. А все через те, що синдром інформаційної втоми проявляється через такі ознаки, як «блокування аналітичного потенціалу індивіда, слабка концентрація уваги, постійні, як правило, непродуктивні пошуки додаткової інформації, підвищена тривожність і безсоння та постійні, здебільшого необґрунтовані сумніви у прийнятті рішень» (Твердохліб, 2018, с. 39).

Інформаційна втома сьогодні, лише на початку процесу стрімкого накопичення даних, свідчить про вразливість людини перед масивами інформації та її нездатність орієнтуватися в інформаційному потоці без допомоги спеціальних алгоритмів програмного забезпечення. Натомість кількість даних зростає дедалі швидше: відповідно до дослідження компанії International Data Corporation (IDC) *The Digitization of the World — From Edge to Core* («Глобальна цифровізація — від периферії до центру») (2018), до 2025 р. обсяг даних у світі може зрости до 175 зетабайт, тоді як власне одиниця вимірювання обсягів інформації «зетабайт» була введена Міжнародним бюро мір і ваг лише 2001 р. (*Мир в 2050 году*, 2013, с. 316), а на 2018 р. загальний обсяг інформації у світі оцінювався уже в приблизно в 33 ЗБ (*International Data Corporation (IDC) The Digitization of the World — From Edge to Core*, 2018). Більшим за цю одиницю вимірювання є тільки йотабайт, введений в обіг разом із зетабайтом «про запас», але який також знадобиться швидше, ніж очікувалося. До подальшого зростання обсягів інформації людство на рівні її вимірювання поки що не готове.

Обсяги інформації зростають разом із технологіями, які цей ріст уможливили,

які дозволяють маніпулювати свідомістю масового реципієнта, а також можуть стати тим способом, що допоможе людині навчитися орієнтуватися в інформаційному полі бодай у щоденному житті. Саме такої думки дотримується Оксана Мороз, коли формулює свій список рекомендацій для напрацювання інформаційної гігієни. На її думку, саме розуміння широким загалом тих інструментів, що використовуються задля маніпулювання масами за посередництвом різноманітних медіа, а також уміння відстежити інструментальний слід (тобто набір прийомів, за допомогою яких поширилася маніпулятивна інформація) і є тим складним, але все ж таки реальним виходом із ситуації, що склалася в українському медіапросторі. Це та навичка, що вже спрацьовує у тих, хто орієнтується в інформаційному полі, а отже, має «інформаційний імунітет». Важливо, щоб відстежити цей слід вдалося тим, хто такого імунітету не має, або ж хто лише намагається цього навчитися. Але саме навчання та інформаційна гігієна — вихід для кожного, адже обсяги інформації навколо зростають щомиті, так само як і кількість фахівців, що прагнуть привернути увагу кожного з нас до свого продукту, бренду, персони або трактування подій.

Висновки. У передмові до своєї книги Оксана Мороз закликала професійну спільноту, причетну до середовища медіа, підключитися до фахового обговорення оприлюдненої нею інформації та розкритих механізмів маніпуляції масовою свідомістю у великих масштабах. Обговорення, а точніше масові виступи, почалися насамперед у самому медіасередовищі, що зрозуміло для формату видання, орієнтованого на масового читача і написаного здебільшого доступною мовою людиною із середовища медіа. Натомість вагомість порушеної авторкою проблематики є важливою і для обговорення в колах наукових, адже глибокий аналіз процесів, що відбуваються в інформаційному полі та в медіасередовищі, а також розробка рішень або участь у публічному обговоренні проблем, що постали, є, зокрема, зоною відповідальності наукової спільноти. Ця публікація є спробою почати таке обговорення та привернути увагу до насущної проблеми, що вимагає системного рішення на рівні регуляторів медіаринку в Україні та активних дій з введення інформаційної гігієни в загальноукраїнському масштабі та спільних для всіх правил гри. Бо якщо таке рішення не буде прийнято на державному рівні, то за виправлення ситуації візьмуться активісти — зокрема, Оксана Мороз, що вже оголосила про запуск власної освітньої платформи.

Джерела

1. Епштейн М. Політичне відлуння інформаційного вибуху. Чому дедалі більше людей відстає від людства? Збруч. 01.01.2017. URL: <https://zbruc.eu/node/60657> (дата звернення: 15.05.2020).
2. Попович М. Бути людиною. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 336 с.
3. Кайку М. Фізика майбутнього. Як наука вплине на долю людства і змінить наше повсякденне життя у XXI столітті. Л.: Літопис, 2013. 432 с.
4. Эпштейн М. Знак пробела. О будущем гуманитарных наук. Москва: Новое литературное обозрение, 2004. 864 с.
5. Мир в 2050 году / под редакцией Дэниела Франклина и Джона Эндрюса. Москва: Манн, Иванов и Фербер, Эксмо, 2013. 368 с.
6. Мороз О. Нація овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців. К.: Yakaboo Publishing, 2020. 288 с.
7. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / [В.М. Петрик, М.М. Присяжнюк, Л.Ф. Компанцева, Є.Д. Скулиш, О.Д. Бойко, В.В. Остроухов]; за заг. ред. Є.Д. Скулиша. 2-ге вид. К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.
8. Твердохліб О. Сутність синдрому інформаційної втоми як негативний прояв цифровізації публічного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 1 (36). С. 37–42.
9. Талеб Н.Н. Антихрупкость. Как извлечь выгоду из хаоса. Москва: КоЛибри, Азбука-Аттикус, 2014. 768 с.
10. International Data Corporation (IDC) The Digitization of the World — From Edge to Core («Глобальна цифровізація — від периферії до центру») (2018) URL: <https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf> (Дата звернення: 15.05.2020).

References

1. Epshtein, M. (01.01.2017). Politychne vidlunnia informatsiinoho vybukhu. Chomu dedali bilshe liudei vidstaie vid liudstva? [The Political Echo of the Information Explosion. Why are More and More People behind Humanity?]. *Zbruch* [in Ukrainian].

<https://zbruc.eu/node/60657>

2. Popovych, M. (2016). Buty liudynoiu [To Be a Human]. Kyiv: Vydavnychi Dim «Kyievo-Mohylianska akademii», 336 p. [in Ukrainian].
3. Kaiku, M. (2013). Fyzyka maibutnioho. Yak nauka vplyne na doliu liudstva i zminyt nashe povsiakdenne zhyttia u XXI stolitti [Physics of the Future: How Science will Shape Human Destiny and Our Daily Lives by the Year 2100]. Lviv: Litopys, 432 p. [in Ukrainian].
4. Epshtein, M. (2004). Znak probela. O budushchem gumanitarnykh nauk [Mapping Blank Spaces: On the Future of the Humanities]. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie, 864 p. [in Russian].
5. Megachange: The World in 2050. (2013). Edited by: Daniel Franklin with John Andrews. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber, Eksmo, 368 p. [in Russian].
6. Moroz, O. A (2020). Natsiya ovochiv? Yak informatsiia zminiue myslennia i povedinku ukrainsivn [Nation of Vegetables? How Information Changes the Thinking and Behavior of Ukrainians]. Kyiv, Yakaboo Publishing, 288 p. [in Ukrainian].
7. Suggestive technologies of manipulative influence: textbook [V. M. Petryk, M. M. Prysiazhniuk, L. F. Kompantseva, E. D. Skulysh, O. D. Boyko, V. V. Ostroukhov]; ed. E. D. Skulysh, 2 ed., Kyiv: ZAT «VIPOL», 2011, 248 p. [in Ukrainian].
8. Tverdokhlib, O. (2018). Sutnist syndromu informatsiinoyi vtomy yak nehatyvnyi proiav tsyfrovizatsii publichnoho upravlinnia [The Essence of Information Fatigue Syndrome as a Negative Manifestation of Public Administration's Digitalization]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, Issue 1 (36)*, pp. 37–42 [in Ukrainian].
9. Taleb, N. N. (2014). Antikhrupkost. Kak izvlech vygodu iz khaosa [Antifragile. Things that Gain from Disorder]. Moscow: KoLibri, Azbuka-Attikus, 768 p. [in Russian].
10. International Data Corporation (IDC) The Digitization of the World — From Edge to Core. (2018). [in English]. <https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf>

Подано до редакції: 15.05.2020 р.

Прийнято до друку: 20.06.2020 р.

Шевчук З.В., старший преподаватель Института журналистики Киевского университета имени Бориса Гринченко, кандидат филологических наук

К ВОПРОСУ О МЕДИАМАНИПУЛЯЦИЯХ В УКРАИНСКОМ ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ: КОНТЕКСТ И ОБЗОР ИЗДАНИЯ «НАЦИЯ ОВОЩЕЙ? КАК ИНФОРМАЦИЯ МЕНЯЕТ МЫШЛЕНИЕ И ПОВЕДЕНИЕ УКРАИНЦЕВ» ОКСАНЫ МОРОЗ

В этой статье рассмотрена проблематика медиаманипуляций в украинской информационной среде на примере посвященной этому вопросу книги Оксаны Мороз «Нация овощей? Как информация меняет мышление и поведение украинцев». Оксана Мороз первой в Украине структурировано собрала и раскрыла технологии и практики, с помощью которых создаются медиавирусы и осуществляется манипуляция массовым сознанием граждан через СМИ. Украинское издание вписано в общемировой контекст этой проблематики с акцентом на таких

явлениях, как информационный взрыв, синдром информационной усталости, накопление данных, информационная уязвимость современного человека, искусственный интеллект и интеграция человека и созданных им технологий.

Проанализированы конструктивный вклад автора в исследование этого вопроса и решение проблемы манипулирования массовым сознанием в украинском обществе. Автор привела много инсайдерской информации, наработанной за годы работы за кулисами медиа, ее книга содержит описания реальных механизмов и схем, по которым в зависимости от бюджета, задач и инструментов и создаются «информационные вирусы» или осуществляются масштабные медиаманипуляции в украинском информационном поле.

Указаны основные факторы формирования информационной гигиены и их вероятная результативность в украинской среде. Понимание общественностью инструментов, используемых для манипулирования массами посредством различных медиа, а также умение отследить инструментальный след являются реальным выходом из сложившейся ситуации в украинском медиaprостранстве. Эта публикация является попыткой начать обсуждение и привлечь внимание к насущной проблеме, требующей системного решения на уровне регуляторов медиарынка в Украине и активных действий по введению информационной гигиены в национальном масштабе и общих для всех правил игры.

Ключевые слова: медиа, манипуляция, медиаманипуляция, информационная усталость, информационный вирус, информационное поле.